

KARI SULEVO

ASEETON VASTARINTA JA MAANPUOLUSTUS¹

Johdannoksi

Keskusteltaessa aseettoman (väkivallattoman, passiivisen) vastarinnan käytöstä ja mahdollisuuksista puolustusmuotona ovat sekä puolestapuhujat että vastustajat usein mielellään perustelleet näkemyksiään viittaamalla konkreettisiin vastarintatapauksiin ja näissä saavutettuihin kokemuksiin. Yleistyskelpoisen tiedon vähyden vuoksi on tällainen menettely tietysti varsin ymmärrettävää. Kuitenkin tähän käytäntöön on suhtauduttava eräiltä osin

varauksellisesti. Näin siksi, että — niinkuin myöhemmin tässä kirjoituksessa pyritään osoittamaan — kokemukset konkreettisista vastarintatapauksista ovat kaikista huolimatta verraten vähäisiä eivätkä kaikilta osin nykyaikaiselle aseettomalle vastarinnalle asetettävien vaatimusten kannalta käyttökelpoisia.

Sosiaalitieteelliset tutkimustulokset ovat usein jääneet pelkästään yksityisiä vastarintatapauksia ja niiden sisältöä kuvattaessa vaille huomiota. Esi-merkiksi aseettoman vastarinnan kansainvälispoliittisista edellytyksistä puhuttaessa on pikemminkin saatettu viitata kansainvälisten sopimusten kussakin erityistilanteessa asettamiin rajoituksiin kuin varsinaiseen teoreettiseen tietoon kansainvälisten toimijoiden käyttäytymisestä erilaisissa tilanteissa.² Kääntäen voidaan myös korostaa sitä, että aseettomaan vastarintaan liittyvä problematiikka tarjoaa varsin mielekkään tutkimuskohteen tässä tapauksessa kansainvälisen politiikan soveltavalle tutkimukselle.

Käsillä olevassa kirjoituksessa on tarkoituksena tarkastella eräitä keskeisiä havaintoja aineistosta, joka kerättiin vuoden 1970 aikana Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan toimeksiannosta. Aineisto, joka muodostaa perustan asiaa selvittäneen suunnittelukunnan jaoston mietinnölle, käsittää huomattavimpien tämän vuosisadan aikaisten aseettoman vastarinnan maanpuolustuksellisten tapausten analyysit.³ Tarkastelun perusteella esitetään eräitä johtopäätöksiä niistä tapauksista, joissa aseetonta vastarintaa on käytetty, saavutetuista tuloksista sekä näihin vaikuttaneista tekijöistä. Eri-tyistä huomiota kiinnitetään vastarintaa tekevien organisoitumisen asteeseen sekä vastarinnalle asetettuihin päämääriin. Pää tarkoituksena on yhdistää tehtyihin johtopäätöksiin tarkastelu kansainvälisen järjestelmän vaikutuksesta aseettoman vastarinnan mahdollisuuksiin puolustusmuotona.

Uudet käsitteet ja ongelmanasettelut

Keskustelu eri vastarintavaihtoehdoista on tuonut joukon uusia käsitteitä turvallisuuspoliittiseen ajatteluun. Niinikään on alan ongelmanasettelut pyritty kartoittamaan varsin perustavalla tavalla uudelleen. Erääksi keskeiseksi kysymykseksi on muodostunut sen seikan pohtiminen, mitä on pidettävä eri maanpuolustuksellisten toimenpiteiden päämääränä.⁴

Perinnäisellä tavalla ajateltuna on valtion alueellista koskemattomuutta pidetty ensisijaisena arvona ja puolustuspolitiikan päämääräksi on asetettu nimenomaan alueellisen koskemattomuuden turvaaminen. Tämän »militaristisen» vaihtoehdon sijasta ovat aseettoman vastarinnan kannattajat alkaneet puhua mieluummin yhteiskunnallisesta puolustuksesta.⁵ Tällöin ei alueellista koskemattomuutta ole nähty arvona sinänsä, ja painopiste on puolustuspoliittisia päämääriä uudelleenarvioitaessa asetettu yhteiskunnallisen itsemäärää-

misoikeuden ja omien kansallisten instituutioiden säilyttämiseen. Aseellisten puolustuskeinojen sijasta ehdotetaan käytettäväksi sen tyyppisiä keinoja kuin erimuotoinen kansalaistottelemattomuus, lakot, mielenosoitukset, sabotaasi jne. Näiden toimenpiteiden valmistelulla pyritään jo etukäteen osoittamaan mahdolliselle miehittäjälle miehityksen kustannukset niin suuriksi, että sitä ei kannata yrittää. Toisaalta taas mahdollisessa miehitystilanteessa pyritään aseettomien keinojen avulla sosiaalisen itsemääräämisoikeuden säilyttämiseen ja miehityksen mahdollisimman pikaiseen päättymiseen.

Itse aseettoman vastarinnan käsitteen määrittäminen on ollut melko vaikeata, ja jopa pelkät terminologiset kysymykset ovat tuottaneet suurta hankaluutta. Aseettomalla vastarinnalla ja siviilivastarinnalla on meikäläisessä keskustelussa tarkoitettu käytännöllisesti katsoen samaa asiaa. Näiden ohella on myös käytetty mm. termejä passiivinen vastarinta ja siviilipuolustus.

Yhteistä edellä oleville käsitteille on, että niillä kaikilla tarkoitetaan toimintaa, jossa miehittäjää/maahantunkeutujaa/vihollista vastustetaan suoraan fyysistä väkivaltaa sisältämättömillä toimenpiteillä. Vaikeampaa on ollut saavuttaa yksimielisyys siinä, missä määrin fyysisestä väkivallasta pidättäytymisen rinnalle hyväksytään muunlainen väkivalta (esim. sabotaasit) ja voidaanko väkivallattoman toiminnan ohella käyttää (tai ainakin hyväksyä käytettävän) aseellista vastarintaa. Tähän vaikeuteen on epäilemättä vaikuttanut suuressa määrin se, että useissa niistä tapauksista, joissa aseetonta vastarintaa on käytetty on väkivallattoman vastarinnan ohella ilmennyt myös aseellista toimintaa.⁶

Eräitä yleispiirteitä tapauksista, joissa aseetonta vastarintaa on käytetty ja huomioita saavutetuista tuloksista ⁷

Johan Galtung on epäilemättä oikeassa huomauttaessaan, että aseettoman vastarinnan menetelmien tutkimuksessa edistyttäisiin paljon enemmän tulevaisuutta koskevien teoreettisten ehdotusten kuin menneisyyttä koskevien empiiristen tutkimusten avulla.⁸ Tässä kirjoituksessa on kuitenkin haluttu tehdä eräitä johtopäätöksiä ja huomioita empiirisestä aineistosta, joka koostuu juuri konkreettisten vastarintatapausten analyysistä. Syynä tähän on ollut toisaalta se, että eräät harvoista kyseisestä aineistosta tehtävissä olevista yleistyksistä voidaan jossakin määrin kiinnostavalla tavalla yhdistää tiettyihin kansainvälisiin politiikan tutkimuksen yhteydessä tehtyihin havaintoihin. Toisaalta mainitun empiirinen aineisto sisältää eräitä verraten mielenkiintoisia laajemmin julkaisemattomia ja analysoimattomia tutkimustuloksia, joiden esittäminen voi olla hyödyllistä aseettomasta vastarinnasta käytävän keskustelun kannalta.

Aseetonta vastarintaa on vähänkin näkyvämmällä tavalla käytetty tällä vuosisadalla Intian itsenäisyystaistelussa lähinnä 1920- ja 1930-luvuilla, Saksan miehittämissä maissa (Norjassa, Tanskassa ja Hollannissa) toisen maailmansodan aikana sekä Tšekkoslovakian miehityksen yhteydessä vuonna 1968. Niinikään on aseetonta vastarintaa käytetty jossakin muodossa mm. Suomessa ns. sortokausien aikana, Saksan ja Ranskan sekä Saksan ja Neuvostoliiton välisissä taisteluissa toisen maailmansodan aikana, Algerian itsenäisyystaistelussa sekä parhaillaankin käytävässä Vietnamin sodassa.

Yhteisten piirteiden etsiminen edellä mainitun kaltaisten tapausten kohdalla on toisistaan huomattavasti poikkeavista tilanteista ja erilaisista kulttuuriympäristöistä johtuen jonkin verran hankalaa. Melkoisen selvänä yhteisenä piirteenä voidaan kuitenkin pitää sitä, että käytännöllisesti katsoen kaikissa vastarintatapauksissa näyttää miehittäjä/vihollinen olleen aseettomaan vastarintaan turvautunutta maata huomattavasti voimakkaampi. Vaikka tämä ei täysin pidä kaikissa tapauksissa paikkaansa, näyttää kuitenkin siltä, että aseettomaan vastarintaan on suurelta osalta turvauduttu olosuhteiden pakosta eikä niinkään siksi, että tämä puolustusmuoto olisi koettu tehokkaampana tai ideologisesti mielekkäämpänä. Kahden tasavahvan maan välisessä konfliktissa ei aseetonta vastarintaa ole ainakaan primaarisena puolustusmuotona tähän mennessä käytetty, mikä tietystikään ei tarkoita sitä, etteikö näin joskus tulevaisuudessa voisi tapahtua.

Niinikään näyttää aseeton vastarinta olleen Intian tapausta lukuunottamatta paljolti eurooppalainen ilmiö. Aseetonta vastarintaa on tosin käytetty jonkin verran Euroopan ulkopulellakin, mutta siitä on luovuttu melko pian muiden keinojen hyväksi tai vaihtoehtoisesti sillä on ollut vain sivuosa kokonaisvastarinnassa (esim. Algeria ja Vietnam). Tästä voitaisiin tietysti tehdä varovainen johtopäätös siihen suuntaan, että teollistunut yhteiskunta, jossa myös tiedon taso on yleensä verraten korkea, olisi luonnollisempi lähtökohta aseettomalle vastarinnalle kuin tässä suhteessa vähemmän kehittynyt yhteiskunta.

Aikaisempaa huomiota aseettomaan vastarintaan turvautumisesta olosuhteiden pakosta tukee se erityisesti merkille pantava seikka, että aseetonta vastarintaa ei ole niissä tapauksissa, joissa sitä on käytetty suunniteltu etukäteen juuri muualla kuin Intiassa. Aseetonta vastarintaa on itse miehitystapahtuman aikana käytetty vain Tšekkosloveniassa ja sielläkin vailla etukäteissuunnitelmia. Nämä havainnot eivät tietysti kumoa millään lailla aseettoman vastarinnan käytön mielekkyyttä puolustusmuotona varsinkin, kun otetaan huomioon myöhemmin tarkasteltavat väkivallattomilla keinoilla saavutetut tulokset. Kuitenkin ne ilmeisesti pakottavat tiettyyn varovaisuuteen haettaessa menneistä kokemuksista tukea aseettoman vastarinnan mielekkyydelle tai epämielikkyydelle. Niinikään on historiallisten vastarintatapausten

antiin joskus suhtauduttava huomattavan varauksellisesti nykyisiä aseettoman vastarinnan muotoja suunniteltaessa.

Suunnittelemattomalla ja usein verraten epäyhtenäiselläkin aseettomalla vastarinnalla on kuitenkin ollut yleensä oma varsin huomattava merkityksensä. Miehistäjän karkoittamisen sijasta on vastarinnan keskeiseksi tehtäväksi useinkin muodostunut miehistäjän sellaisten poliittisten päämäärien vastustaminen, joiden tarkoituksena on mm. ollut miehitetyn maan yhteiskunnallisen itsemääräämisoikeuden hävittäminen sekä sen laitosten ja organisaatioiden korvaaminen toisilla, miehistäjään myötämielisesti suhtautuvilla (esim. Saksan miehittämät maat toisen maailmansodan aikana). Tällä sosiaalisen puolustuksen alueella on aseettoman vastarinnan avulla saavutettu selvästi tuloksia. Parhaiten tämä käy ilmi Norjan, Hollannin ja Tšekkoslovakian vastarintatapauksien yhteydessä.

Verraten vähän merkitystä on aseettomalla vastarinnalla tähän asti ollut vastustettaessa miehistäjän sellaisia pyrkimyksiä, joiden päämääränä on ollut taloudellinen hyötyminen. Tämä tosin selittyy epäilemättä juuri sillä, että vastarintaa ei ole juuri etukäteen valmisteltu eikä vastarinnan painopistettä ole aina asetettu yksinomaan aseettomaan toimintaan.

Tämänhetkisen tärkeimmän turvallisuuspoliittisen päämäärän, alueellisen koskemattomuuden, turvaamisen kannalta on aseettoman vastarinnan merkityksellisyydestä saavutettujen kokemusten perusteella vaikea tehdä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Ensi katsomalta näyttävät tulokset tältä osin verraten vaatimattomilta. On kuitenkin muistettava, että aseetonta vastarintaa on yleensä alettu valmistella vasta miehityksen jo tapahduttua tai korkeintaan miehitystapahtuman yhteydessä. Intia on ainoa maa, missä suoritetulla aseettomalla vastarinnalla voidaan selvästi osoittaa olleen huomattavaa vaikutusta miehistäjän karkoittamiseen, mutta siellä väkivallaton toiminta suoritettiin verraten suunnitelmallisesti ja ainakin jonkinlaisen yhteisen organisaation puitteissa. Joskaan ei ole olemassa mitään konkreettista näyttöä suuntaan tai toiseen, voidaan kuitenkin järkevästi ajatellen lähteä siitä, että huolellisesti etukäteen suunnitelluilla aseettoman vastarinnan valmisteluilla on yhtä lailla samansuuntaista hyökkäystä ennalta ehkäisevää vaikutusta kuin aseellisen vastarinnan valmisteluillakin. Kysymys ennalta ehkäisevän vaikutuksen määrästä ja kuuluisa toteamus ns. sotilaallisen tyhjiön muodostumisesta ja tämän seurauksista ovat kussakin tapauksessa erikseen pohdittavia ongelmia.

Aseettomassa vastarinnassa käytettyjen ja potentiaalisten keinojen tarkastelua ei ole laajemmalti sisällytetty tämän kirjoituksen problematiikkaan, sillä tästä aiheesta on suomeksikin saatavissa varsin valaisevia teoksia.⁹ Sen sijaan vastarinnan tuloksiin vaikuttaneita edellytyksiä tarkasteltaessa voidaan heti havaita varsin ilmeinen piirre, että tuloksellisuus on ollut suoraan verrannollinen aseettoman vastarinnan organisoimisen asteeseen ja huolelliseen val-

misteluun. Esimerkiksi Norjassa ja Intiassa, joissa aseettoman vastarinnan voidaan katsoa ainakin huomattavimmalta osaltaan saavuttaneen päämääränsä, oli vastarinnan organisointiin sekä suunnitteluun kiinnitetty runsaasti huomiota; Norjassa tosin vasta miehityksen jo tapahduttua. Tietysti voidaan myös lisätä, että molempien edellä mainittujen maiden aseettomaan vastarintaan on voinut vaikuttaa se eräänlainen väkivallattomuuden perinne, joka kummankin kohdalla voidaan havaita. Intiassa vaikuttivat paitsi negatiiviset kokemukset väkivallan käytöstä (sepoys-kapina) myös useiden uskonnollisten ryhmien noudattamat periaatteet. Norjassa taas oli pasifismi voimakasta ennen toista maailmansotaa.

Aseettoman vastarinnan eurooppalaisten tapausten aina jonkinlaisen tuloksellisuuden riittävät edellytykset ovat ilmeisesti olleet väestön verraten korkea tiedon taso, hyvät teknilliset toeeuttamismahdollisuudet (erilaisten viestintävälineiden hallussapito, hyvät kulkuyhteydet yms.) ja yhteiskuntarakenteen valmius muuntautua itsepuolustukseen määrätyissä olosuhteissa. Tietynlaisesta sosiaalisesta integroituneisuudesta ja kansallisesta homogeenisuudesta on aiheutunut jonkinlaisen kansallisen yhtenäisyyden saavuttaminen. Tähän liittyy tietysti myös se, että miehittäjän politiikka on yleensä nauttanut varsin vähän kannatusta maan eri sosiaalisten ryhmien keskuudessa. Tärkeätä on se, että yhteiskunnalliset vastakohtaisuudet eivät kyseisissä vastarintaa tekevissä maissa ole olleet niin dominoivia, että ne olisivat suoranaaisesti estäneet vastarintaan siirtymistä.

Intian väkivallattoman vastarinnan tuloksellisuuteen vaikuttivat ilmeisesti jossakin määrin erilaiset edellytykset kuin eurooppalaisissa vastarintatapauksissa. Samanlaisesta teknillisestä ja tiedollisesta kehittyneisyydestä kuin Euroopassa ei 1920- ja 1930-lukujen Intiassa voinut puhua. Niinikään oli vastarintatoimenpiteille varmasti haitaksi maassa vallitseva suuri sosiaalinen eriarvoisuus. Sen sijaan ilmeinen tietoisuus miehityksen epäoikeudenmukaisuudesta, vastarinnan ideologinen perusta (Gandhin satyagraha), käyttökelpoinen organisaatio ja ennen kaikkea pätevien johtajien (Gandhi, Nehru) toiminta olivat Intian kohdalla vastarinnan tuloksellisuuteen ratkaisevasti vaikuttaneet tekijät.

Aseeton vastarinta ja kansainvälinen järjestelmä

Kuten jo aikaisemmin todettiin, on aseettoman vastarinnan kansainvälisepoliittisista edellytyksistä puhuttaessa usein viitattu lähinnä voimassa oleviin valtiosopimuksiin, maantieteellisiin etäisyyksiin, kolmannen osapuolen mahdolliseen väliintuloon jne. Näin on menetelty paljolti myös tämän kirjoituksen primaarisena lähdeaineistona olleessa Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan mietinnössä. Tällaisen käytännön vallitessa on sosiaalitiete-

den alaan liittyvä problematiikka jäänyt syrjään ja etenkin asennemuutoksiin kuuluvat kysymykset ovat jääneet lähes kokonaan vaille huomiota. Ihmisten käsitystä väkivallasta ja sodan »pelisäännöistä» on pidetty muuttumattomana. Pohdittaessa »yleisen kansainvälisen mielipiteen» merkitystä aseetoman vastarinnan edellytyksenä tullaan tämäntapaisten lähestymistavan puitteissa epäilemättä siihen tulokseen, että asenteisiin liittyvien sanktioiden merkitys on varsin vähäinen. Jonkinlaisen kuvan edellä mainitun kaltaisen ajattelutavan heikkouksista saa kuitenkin, jos ajattelee vaikkapa vain sitä asennekehitystä, joka on tapahtunut siirryttäessä 1930-luvulta 1970-luvulle.

Asenteita staattisena pitävän lähestymistavan sijasta voimme lähteä siitä käsityksestä, että kansainvälisen järjestelmän muuttuessa tapahtuu muutosta myös asenteellisella tasolla. Systeemioituneen ajattelun mukaan voi kulloinkin voimassa olevan kansainvälisen järjestelmän tilassa — syistä, joihin emme tässä tarkemmin puutu — tapahtua muutoksia, ja tiettyjen perusmuutustujen (esim. vallitseva valtarakenne ja kansainvälisesti keskeiset ideologiat) arvojen muuttuessa tapahtuu siirtymistä toisentyyppisestä kansainvälisestä järjestelmästä toisentyyppiseen.¹⁰ Niinikään voimme kuvata kulloisenkin järjestelmän keskeisimpien muuttujien tilan sekä selvittää järjestelmälle tyypilliset, kanssakäymiseen vaikuttavat piirteet.

Pelkän kansainvälisen järjestelmän perusmuuttujien arvojen sekä kanssakäymisen mekanismin tarkastelun ohella voimme ajatella eräänlaista kansainvälistä järjestelmää myös yksilöiden asenteellisella tasolla. Tämä kansainvälinen asennerakenne tai, kuten Harold D. Lasswell sitä kutsuu, »international mood» syntyy siten, että eri tasoilla kansainvälisiä tapahtumia seuraavat yksilöt tiedostavat edellä todetun kansainvälisen järjestelmän keskeiset piirteet jokseenkin samalla tavalla. Näihin tiedostamisen välityksellä opittuihin asenteisiin liittyy niinikään odotuksia kansainvälisten toimijoiden käyttäytymisestä. Tällöin kuitenkin ne kokemukset kansainvälisistä tapahtumista, jotka ovat voimakkaasti ristiriidassa kansainvälistä asennerakennetta ylläpitävien odotusten kanssa pyrkivät heikentämään vallitsevan asennerakenteen jatkumista, ja seurauksena saattaa olla tietyiltä osin asenteiden muuttuminen. Näin siis kansainvälisen järjestelmän muuttuessa sisällöltään toisenlaiseksi muuttuvat myös asenteet ja toimijoiden käyttäytymiseen kohdistetut odotukset.¹¹ Erityisesti on kuitenkin otettava huomioon se, että kysymys on samankaltaisista asenteista vain sellaisen kansainvälisen järjestelmän piirissä, johon kuuluvat yksilöt kommunikoivat ikäänkuin yhteisen (joskaan ei välttämättä identtisen) viitekehyksen puitteissa. Tämä tarkoittaa sitä, että samaan kansainväliseen järjestelmään kuuluvilla henkilöillä on tietyt yhteiset peruskäsitteet ja he käsittävät toistensa tarkoitukset samoin.¹² Näin ollen ei kansainvälinen järjestelmä asenteellisellakaan tasolla ole mitenkään välttämättä universaalinen.

Kuten jo edellä todettiin, voivat kansainvälisen kentän toimijoiden (esim. valtioiden) käyttäytymiseen kohdistetut odotukset olla varsin erilaisia erityyppisten kansainvälisten järjestelmien sisällä. Toimijat puolestaan joutuvat aina tietyssä määrin ottamaan huomioon niihin kohdistetut käyttäytymisodotukset ja sopeuttamaan toimintansa ainakin osittain niiden mukaiseksi. Tällöin voivat toimijat joutua käyttäytymään kansainvälisissä konfliktitilanteissa erilaisen perusteiden mukaisesti kansainvälisen järjestelmän sekä tähän kytkeytävän kansainvälisen asennerakenteen keskeisistä piirteistä riippuen. Näin ollen ovat aseettoman vastarinnan edellytykset varsin erilaiset erilaisten kansainvälisten järjestelmien ja asenneilmastojen sisällä.

Edellä olevaa päättelyä on pyritty selventämään oheisessa kaaviossa, jossa tarkastellaan aseettoman vastarinnan mahdollisuuksia ja merkitystä puolustusmuotona ristiintaulukoimalla kolme muuttajaa, joina ovat kansainvälinen järjestelmä, vastarinnan päämäärä ja vastarinnan organisoimisen aste. Esimerkissämme tarkastelemme kahta hypoteettista kansainvälistä järjestelmää, jotka poikkeavat aseettoman vastarinnan edellytysten kannalta mahdollisimman paljon toisistaan. Toisena esimerkijärjestelmänä voimme ajatella ensimmäistä maailmansotaa edeltäneen ajan kansainvälistä järjestelmää, jossa nimenomaan eurooppalaiselta näkökannalta) kansallisvaltion ja kansallisen armeijan käsitteillä oli huomattava merkitys ja jossa toisten maiden vapauden riistäminen ja miehittäminen hyötytarcoituksessa olivat yleisessä ajatusmaail-

Kaavio. Aseettoman vastarinnan mahdollisuudet ja merkitys puolustusmuotona kahden eri kansainvälisen järjestelmän puitteissa.

Kolonialistinen kansainvälinen järjestelmä	Päämääränä sosiaalinen puolustus. Vastarinta etukäteen organisoitua	Päämääränä sosiaalinen puolustus. Vastarinta ei etukäteen organisoitua	Päämääränä alueellinen puolustus. Vastarinta etukäteen organisoitua	Päämääränä alueellinen puolustus. Vastarinta ei etukäteen organisoitua
	Vastarinta mahdollisesti tuloksellista	Vastarinnalla voi olla jotakin merkitystä	Vastarinta ei tuloksellista	Vastarinta ei tuloksellista
Pluralistinen kansainvälinen järjestelmä	Vastarinta erittäin todennäköisesti tuloksellista	Vastarinta mahdollisesti tuloksellista	Vastarinnalla mahdollinen ennalta ehkäisevä vaikutus	Vastarinta ei tuloksellista

massa ainakin eräiltä osin hyväksytyjä toimenpiteitä.¹³ Tällaista järjestelmää voimme lyhyden vuoksi kutsua kolonialistiseksi. Toisaalta voimme ottaa esimerkiksi nykyisen, 1970-luvun alkupuolella voimassa olevan kansainvälisen järjestelmän. Tässä järjestelmässä tapahtuu kehitystä, jonka seurauksena samaistutaan yhä vähemmän alueellisiin yksikköihin ja sitäkin enemmän muunlaisiin yksikköihin.¹⁴ Niinikään on tällä hetkellä luonteenomaista vanhan polaarisen blokkirakenteen muuttuminen heterogeenisemmäksi uusien tärkeiden komponenttien esiintymisen ja blokkien sisäisen disintegroitumisen seurauksena.¹⁵ Vanhat vastakohtaisuudet ovat tasoittuneet ja uusia maailmanlaajuisia vastakohtaisuuksia on tiedostettu parantuneiden kommunikaatioyhteyksien ansiosta. Väkivallan välineiden teho ja ulottuvuus ovat nopeasti lisääntyneet, ja puolustettavien arvojen ja aseellisten menetelmien välillä vallitsee ilmeinen epäsuhte. Kansainvälinen vuorovaikutus ja riippuvuus ovat kasvaneet merkittävästi aikaisempiin järjestelmiin verrattuna. Tällaista järjestelmää voitaneen kutsua pluralistiseksi.

On ilmeistä, että edellä kuvatut kansainväliset järjestelmät ovat tuottaneet kaksi toisistaan verraten paljon poikkeavaa kansainvälistä asennerakennetta toimijoiden käyttäytymiseen kohdistettuine odotuksineen. Odotukset käyttäytymisestä konfliktitilanteessa poikkeavat tällöin myös toisistaan. Kun ajatellaan kuvattujen järjestelmien peruspiirteiden erilaisuutta, on selvää, että käyttäytymisodotusten luomat aseettoman vastarinnan kansainvälispoliittiset edellytykset ovat pluralistiseksi kutsumassamme järjestelmässä huomattavasti paremmat kuin kolonialistisessa järjestelmässä. Tämä ei tietysti aiheuta nimenomaisesti sitä, että pluralistisessa järjestelmässä erilaiset kolmannet osapuolet ryhtyisivät — jonkilaiset yleismaailmalliset odotukset tiedostettuaan — välittömästi konkreettisiin aseellisiin tai aseettomiin toimenpitein avustamaan maa-hantunkeutumisen kohteeksi joutunutta maata. Kysymys on pikemminkin sen tyyppisten kansainvälisten sanktioiden käyttämisestä, jotka alkavat miehityksen tuomitsemisesta eri maiden tiedotusvälineissä ja joiden äärimmäisenä mahdollisuutena on yleinen, kaikesta kansainvälisestä yhteistyöstä kieltäytyminen miehittäjän kanssa.

Kaiken kaikkiaan tarkasteltaessa kaaviota näyttää siltä, että todennäköisesti tuloksellisinta asetettujen päämäärien kannalta on aseeton vastarinta puolustusmuotona silloin, kun se toteutetaan pluralistisessa kansainvälisessä ilmastossa, se on huolellisesti etukäteen organisoitua ja vastarinnan päämääräksi on asetettu sosiaalinen puolustus eli yhteiskunnallisen itsemääräämisoikeuden ja omien kansallisten instituutioiden puolustaminen. Huonoimmat mahdollisuudet esimerkkitapauksessamme on kolonialistisessa systeemissä toteutettavalla aseettomalla vastarinnalla, jonka päämääräksi on asetettu alueellisen koskemattomuuden turvaaminen ja jota ei ole etukäteen organisoitu. Väkivallattoman toiminnan kannalta epäedullisessa järjestelmässäkin voi aseeton vastarinta olla mahdollisesti tuloksellista puolustusmuotona, mikäli

tavoitteena on yhteiskunnallisen itsemääräämisoikeuden sekä omien kansallisten instituutioiden puolustaminen ja vastarinta on etukäteen suunniteltua ja organisoitua. Niinikään saattaa aseettomalla vastarinnalla olla tiettyä merkitystä myös alueellisen koskemattomuuden turvaamisen kannalta. Tällöin saattaa suunnitellulla väkivallattomalla toiminnalla olla mahdollista ennalta ehkäisevää vaikutusta potentiaaliseen miehittäjään nähden, mikäli vastarintatoimenpiteet suunnitellaan ja organisoidaan todella huolellisesti ja näkyvästi aseettoman toiminnan kannalta suotuisassa kansainvälisessä ilmastossa.

Johtopäätöksiä

Käytännön kokemukset aseettoman vastarinnan käytöstä kansallisena puolustusmuotona ovat toistaiseksi verraten vähäisiä. Liian pitkälle menevien yleistysten tekemistä onkin siksi syytä varoa. Melkoisella todennäköisyydellä voidaan kuitenkin sanoa, että huolellisesti valmisteltu ja organisoitu aseeton vastarinta on maanpuolustusmuotona tuloksellista, mikäli päämääräksi on asetettu yhteiskunnallisen itsemääräämisoikeuden säilyttäminen ja omien instituutioiden puolustaminen ja mikäli sekä miehittäjä että miehittävät kuuluvat asenteellisella tasolla samaan, aseettoman toiminnan kannalta suotuisaan kansainväliseen järjestelmään. Juuri viimeksi mainitusta rajoituksesta johtuen aseetonta vastarintaa voidaan tuskin ajatella käytettävän esimerkiksi kolmannen maailman maiden kansallisissa vapaustaisteluissa.

Väkivallattomien vaihtoehtojen harkitseminen on toisaalta ilmeisen tärkeätä nykyisessä kansainvälispoliittisessa tilanteessa, missä aseistariisunta on sekä ajankohtainen että välttämätön kysymys. Kuten Johan Galtung huomauttaa, aggressiot eivät välttämättä poistu aseiden riisumisen myötä, eikä keskustelu aseistariisunnasta ole vakavaa ellei harkita vaihtoehtoisia puolustusmuotoja.¹⁶ Väkivaltakeinojen kansainvälisen monopolisoimisen sijasta voitaisiin yhtä hyvin suunnitella kansainvälistä väkivallatonta toimintaa. Viimeksi mainittu ratkaisu voisi tulevaisuuden kannalta osoittautua huomattavasti järkevämmäksi.

Harkittaessa aseettoman vastarinnan käyttöönottoa Suomen kohdalla on tietysti lähdeittävä niistä tavoitteista, joita mahdollisella miehittäjällä maamme nähden on. Tähän asti on varsinkin puolustuslaitoksen taholta korostettu yksinomaisesti mahdollisen hyökkääjän tavoitteiden alueellisuutta ja strategisuutta. Tätä on kuitenkin vaikeata hyväksyä sellaisenaan. Alueellisten tavoitteiden ohella tai niiden sijasta saattaa hyökkääjällä olla aivan yhtä hyvin poliittisia ja taloudellisia tavoitteita. Näitä taas pystytään parhaiten vastustamaan aseettoman vastarinnan keinovalikoimalla tekemällä miehityksen kustannukset hyökkääjälle niin suuriksi, että maan miehittämiseen ei kannata ryhtyä tai miehityksen jatkaminen ei enää ole mielekästä. Edellä

sanotun perusteella näyttääkin siltä, että Suomessa olisi järkevää ryhtyä suunnittelemaan aseettoman vastarinnan käyttöä maanpuolustusmuotona, ensin aseellisen toiminnan ohella ja yleisen kehityksen niin salliessa yksinomaisena puolustusmuotona. Ainakin vähimmäisedellytykset tähän työhön ryhtymiselle ovat olemassa. Tämänkaltaisen toiminnan ei myöskään voitane katsoa olevan ristiriidassa turvallisuuspoliittisesti tärkeimmän valtiosopimuksemme, Neuvostoliiton kanssa solmitun ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen kanssa, pikemminkin päinvastoin. Sopimuksessahan nimenomaisesti todetaan, että mikäli Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuvat aseellisen hyökkäyksen kohteeksi Saksan tai sen kanssa liitossa olevan valtion taholta, Suomi kohdistaa *kaikki käytettävissään olevat voimat* puolustamaan alueensa koskemattomuutta tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa. Näin ollen ei sopimus sulkene pois mahdollisuutta, etteikö myös aseettoman vastarinnan keinoja voitaisi liittää kokonaisuomaanpuolustukseen.¹⁷

Jotta aseettoman vastarinnan toimenpiteillä saavutettaisiin mahdollisimman suuri tehokkuus ja tarkoituksenmukaisuus, ne on etukäteen huolellisesti suunniteltava ja organisoitava. Joskaan tämä ei vaadi rauhanaikaisen »aseettoman armeijan» perustamista aseellisen ohelle, edellyttää se kuitenkin sitä, että asiaa valmistelemaan asetetaan keskitetty ja yhtenäinen organisaatio. Tehtävän hoitaminen ei ilmeisesti parhaiten sovellu puolustusvoimille ja sitä lähellä oleville elimille, ja on luultavaa, että tällä taholla ei ole edes halua eikä valmiutta ottaa asiaa hoitaakseen. Koska suomalainen aseeton vastarinta tulisi ilmeisesti ainakin huomattavalta osaltaan rakentumaan eri tiedotusvälineiden ja vapaiden kansalaisjärjestöjen toiminnan pohjalle, olisi järkevää, että näiden alojen edustajat olisivat suunnittelutyössä kiinteästi mukana. Parhain ratkaisu työn ensi vaiheessa saattaisi olla valtioneuvoston asettama asiantuntijoista ja eri yhteiskunta-alojen edustajista koottu komitea, jolla olisi apuna käytännön suunnittelu- ja tutkimustyötä hoitamassa erillinen aseettoman vastarinnan laitos. Viimeksi mainitusta elimestä, joka voisi aluksi työskennellä melko vähäiselläkin henkilöstöllä, muodostettaisiin asteettain aseettoman vastarinnan valmisteluista vastaava instituutio.

LÄHDEVIITTAUKSET

¹ Tämän artikkelin alustavan käsikirjoituksen on lukenut maisteri Pertti Joenniemi Rauhan- ja konfliktintutkimuksen laitokselta. Hän on kiinnittänyt huomiotani useisiin työn kannalta keskeisiin näkökohtiin ja ehdotuksillaan ja rakentavalla kritiikillään vaikuttanut suuresti työn lopputulokseen. Ajatuksia antavaa oli myös työskentely professori Göran von Bonsdorffin johtaman, Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan aseetonta vastarintaa selvittäneen jaoston sihteerinä.

² Esimerkkinä katso M. Lappalainen, »Aseettomasta vastarinnasta», eripainos Tiede ja Ase n:o 28/70, s. 24 ja 27.

3 Aineisto sisältyy Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan aseetonta vastarintaa selvittäneen tilapäisen jaoston mietintöön »Aseeton vastarinta», Helsinki 1971 (moniste).

4 Katso esim. Tryggve Hedtjärn—Bengt Höglund—Lennert Liedén—Åsne Liedén, Siviilivastarinta ja turvallisuuspolitiikka (suom. Helsingin sadankomitean siviilivastarintatyöryhmä), Hämeenlinna 1971.

5 Katso esim. Johan Galtung, Rauhanomaisen puolustuksen strategia (suom. Pirjo Mikkonen ja Kaarina Mäkelä), Hämeenlinna 1970, s. 27.

6 Em. mietintö, s. 1—2.

7 Tässä luvussa esitetyt huomiot ja johtopäätökset perustuvat em. mietinnössä esitettyyn yksityisten vastarintatapausten analyysiin ja tästä tehtyihin yleistyksiin. Tarkemman käsityksen kustakin vastarintatapauksesta saa mm. perehtymällä siihen kirjallisuuteen, joka on mainittu yksityisten vastarintatapausten kuvausten lähdeluetoissa, mietinnössä s. 5—31.

8 Galtung mt., s. 103.

9 Katso esim. Hedtjärn ym. mt. sekä Pentti Laine (toim.), Siviilivastarinta, Helsinki 1969.

10 Katso esim. Morton A. Kaplan, System and Process in International Politics, New York 1957, s. 5—8 ja Charles A. McClelland, Theory and the International System, New York 1968, s. 90.

11 Katso Harold D. Lasswell, »The Climate of International Action», s. 341—346 sekä Karl W. Deutsch—Richard L. Merrit, »Effects of Events on National and International Images» s. 134; molemmat artikkelit teoksessa Herbert C. Kelman (ed.), International Behavior. A Social-Psychological Analysis, New York 1965.

12 Katso Theodore M. Newcomb, Social Psychology (second impression), London 1955, s. 221—222.

13 Katso K. J. Holsti, International Politics. A Framework for Analysis, Englewood Cliffs 1967, s. 65—68.

14 Galtung mt., s. 29.

15 Katso Raymond Aron, Peace and War. A Theory of International Relations, New York 1966, s. xiv—xv.

16 Galtung mt., s. 7.

17 Ks. em. mietintö, s. 76.